

Вероніка Гарматій,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент Ольга Гайда

**СЕМАНТИКА ЧАСУ І ПРОСТОРУ В ПРИЙМЕННИКОВИХ
КОНСТРУКЦІЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ЧАРЛЬЗА ДІКЕНСА
«РІЗДВЯНА ПІСНЯ У ПРОЗІ»)**

У системі сучасної української літературної мови прийменники посідають особливе місце, оскільки саме через них реалізуються базові відношення між предметами, явищами та подіями. Найбільш репрезентативними серед них виступають часові та просторові значення, які відображають фундаментальні категорії людського досвіду. Аналіз цих значень у перекладному художньому тексті дає змогу простежити не лише мовні закономірності, а й особливості концептуалізації часу і простору в різних мовах [2, с. 117].

У мовознавстві прийменник традиційно розглядається як службова частина мови, що не має самостійного номінативного значення, однак виконує важливу синтаксичну функцію. Такий підхід, характерний для класичної граматики, зосереджується передусім на формальній ролі прийменника як засобу зв'язку між словами. Водночас у межах функційно-семантичного підходу прийменники розглядаються як носії певних типів відношень, що формують зміст висловлювання. У цьому контексті особливого значення набуває здатність прийменника поєднуватися з відмінковими формами іменника, утворюючи цілісні синтаксичні конструкції з чітко визначеним значенням [3].

Когнітивний підхід дозволяє глибше зрозуміти природу прийменникової семантики. Просторові відношення, які є первинними, стають основою для формування часових значень. Так, у виразах на зразок «перед Різдвом» або «після вечері» час осмислюється через просторові координати – як рух уздовж

умовної лінії. У цьому сенсі прийменники виступають не лише мовними, а й когнітивними маркерами, що відображають спосіб організації досвіду [1, с. 52].

Лексико-граматичні відношення прийменників становлять єдність їхнього значення та функції. Вони реалізуються лише в поєднанні з повнозначними словами, найчастіше іменниками або займенниками. Наприклад, англійська конструкція *in the cold air* та її український відповідник «у холодному повітрі» демонструють локативне значення, яке виникає саме в межах словосполучення. Водночас у виразі *after a long silence* – «після довгого мовчання» – той самий механізм забезпечує передачу часових відношень.

Лексико-граматичні відношення прийменників не є статичними: вони змінюються залежно від контексту, типу тексту та комунікативного завдання, що особливо виразно проявляється у художньому перекладі [5, с. 43].

Звернення до матеріалу повісті Чарльза Дікенса «Різдвяна пісня у прозі» (*A Christmas Carol*) у редакції, адаптованій Jenny Dooley [6], дозволяє простежити функціонування прийменників у двох мовах – англійській та українській. У тексті спостерігається значна кількість прийменникових конструкцій, що передають часові відношення різних типів.

Таблиця 1

Часові відношення

Тип відношення	Англійський приклад	Український переклад	Коментар
Одночасність	<i>at that moment</i>	у той момент	Повна відповідність
Одночасність	<i>in the evening</i>	увечері	Узагальнення значення
Попередність	<i>before Christmas</i>	перед Різдвом	Просторова модель часу
Попередність	<i>before he spoke</i>	перед тим, як він заговорив	Синтаксична трансформація
Наступність	<i>after dinner</i>	після обіду	Пряма відповідність
Наступність	<i>after a while</i>	через деякий час	Лексична варіативність
Тривалість	<i>during the night</i>	протягом ночі	Аналітична конструкція
Тривалість	<i>for many years</i>	протягом багатьох років	Узагальнення
Межа часу	<i>until morning</i>	до ранку	Чітка межа
Межа часу	<i>till the end</i>	до кінця	Повна відповідність

У кожному випадку значення виникає лише в межах конструкції. Прийменник сам по собі не називає ні місце, ні час, але організує їх у межах висловлювання [4, с. 26].

У художньому перекладі прийменникова конструкція часто трансформується, але її семантичне ядро – часове або просторове – зберігається, навіть якщо змінюється синтаксична форма.

Часові відношення у творі мають ключове значення, оскільки вся композиція базується на зміні часових площин. Особливо показовими є конструкції з прийменниками *before, after, during, at, on* [1, с. 52].

Окрім наведених у таблиці, у тексті регулярно трапляються такі приклади:

- *before the clock struck one* – «перед тим, як годинник пробив першу»
- *after the ghost appeared* – «після того, як з'явився привид»
- *during the night* – «протягом ночі»
- *at midnight* – «опівночі»
- *on Christmas morning* – «вранці на Різдво»
- *in those days* – «у ті часи»
- *for a moment* – «на мить»
- *for many years* – «протягом багатьох років»

Ці приклади демонструють, що англійська мова активно використовує короткі прийменникові конструкції, тоді як українська часто вдається до розширених форм, зокрема із підрядними реченнями (*before he spoke* → «перед тим, як він заговорив») [2, с. 117].

Часові відношення у тексті відзначаються відносною стабільністю при перекладі. Найчастіше спостерігається пряме відповідність між англійськими та українськими прийменниками, що пояснюється універсальністю часових категорій. Водночас у деяких випадках українська мова вдається до розгорнутих конструкцій, щоб точніше передати зміст. Наприклад, англійське *after a while* перекладається як «через деякий час», що передбачає не лише часову послідовність, а й певну невизначеність тривалості.

Особливу увагу привертають випадки, коли часові значення формуються через складні синтаксичні структури. У перекладі це часто призводить до появи підрядних речень, що компенсують відсутність прямого відповідника [4, с. 26].

Просторові відношення у творі представлені ще ширше, оскільки вони безпосередньо пов'язані з описом дії, переміщення персонажів та організації художнього простору. Прийменники тут виконують не лише описову, а й образотворчу функцію [3].

Таблиця 2

Просторові відношення

Тип відношення	Англійський приклад	Український переклад	Коментар
Локативність	<i>in the room</i>	у кімнаті	Повна відповідність
Локативність	<i>on the chair</i>	на стільці	Пряма відповідність
Напря́м	<i>into the house</i>	у дім	Часткова втрата відтінку
Напря́м	<i>towards the door</i>	до дверей	Збереження значення
Вихідний пункт	<i>from the office</i>	з офісу	Еквівалентність
Вихідний пункт	<i>out of the house</i>	з дому	Узагальнення
Межі простору	<i>between the walls</i>	між стінами	Повна відповідність
Межі простору	<i>among the people</i>	серед людей	Збереження значення
Траєкторія руху	<i>through the door</i>	через двері	Пряма відповідність
Траєкторія руху	<i>across the street</i>	через вулицю	Варіативність

Аналіз цих прикладів показує, що просторові відношення в англійській мові є більш деталізованими. Зокрема, різниця між *in* та *into*, *on* та *onto* чітко позначає наявність або відсутність руху. В українській мові ця різниця не завжди експлікується, що призводить до певного узагальнення значення.

Водночас у перекладі часто компенсується втрата одного значення через інші мовні засоби – порядок слів, контекст або додаткові уточнення [1, с. 52].

Просторові прийменники у тексті виконують не лише описову, а й образотворчу функцію, формуючи уявний простір твору та впливаючи на його емоційне сприйняття [2, с. 117].

Узагальнюючи, можна зазначити, що прийменникові конструкції у творі виконують системоутворювальну функцію. Вони забезпечують зв'язність тексту, організують часову послідовність подій і структурують художній

простір. Порівняння англійського оригіналу та українського перекладу виявляє як спільні риси, зумовлені універсальністю категорій часу і простору, так і відмінності, пов'язані з типологічними особливостями мов.

Часові відношення виявляються більш стабільними і передбачуваними, тоді як просторові демонструють більшу варіативність і залежність від контексту. Саме тому переклад просторових конструкцій потребує більшої уваги та гнучкості.

Таким чином, прийменники постають не лише як службові елементи, а як важливий інструмент концептуалізації реальності, що відображає як мовні, так і когнітивні особливості носіїв мови.

Список використаної літератури

1. Бачишина О. Б. Семантика часу і простору: особливості, стан та проблеми дослідження в українському мовознавстві. Наукові праці. Філологія. Мовознавство. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. С. 45–52. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/28133-51026-1-SM-1.pdf>
2. Ястремська Т. О. Проблема частиномовного (не)розрізнення: прислівник чи конструкція «прийменник + іменник». Філологічний часопис. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2019. Вип. 1 (13). С. 112–118. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/filologichniy-chacopys/2019/1/21.pdf
3. Українська мова в просторі й часі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 17–19 квітня 2019 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 169 с. URL: <https://ena.lpnu.ua/collections/085a1c78-4751-4d34-aad3-3e1ba4d85339>
4. Городенська К. Г. Прийменник у сучасній українській літературній мові: функції та семантика. Українська мова. Київ : Інститут української мови НАН України, 2017. № 4 (64). С. 15–28. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/en/https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-vypusky-zhurnalu-html-html-html/2017-2/zhurnal-ukrayinska-mova-4-64-2017.html>

5. Селіванова О. О. Когнітивні аспекти просторових і часових відношень у сучасній українській мові. Українська мова. Київ : Інститут української мови НАН України, 2018. № 2. С. 30–44. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/en/>
6. Dickens C. A Christmas Carol. London : Chapman & Hall, 1843. 166 p.

Марія Голинська,
студентка
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Тетяна Скуратко

ОБРАЗ ВОЇНА-ГЕРОЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІЙНИ

Жорстока новочасна російсько-українська війна змушує кожного українця задуматися над цінностями життя, бо «життя тепер не безкоштовне, За нього треба платити – і багато. Це не коротка війна, яка тимчасово змінила нашу рутину, але скоро, мовляв, все буде як раніше. Це нові часи, які почалися і невідомо коли закінчаться, та чи закінчаться взагалі. Ці часи мають свої правила і закони...» [3, с. 36]. Прикро, що навіть українські діти сьогодні усвідомлюють усю гіркоту нашого часу, бо «таким є головне правило нової математики існування. Щоб хтось жив, хтось інший повинен це життя захищати. Лінія фронту і військові на ній – це єдине, що відділяє нас від жахливої смерті» [3, с. 36]. Українці розуміють, що боротьба за право бути точиться так довго (з 2014 року) лише завдяки хоробрості наших воїнів-героїв. «Збирачі чужих земель» (Б. Гуменюк) зазіхають не лише на нашу територію, а й на нашу духовність, на нас самих, тому сьогочасна війна є великою боротьбою за ціннісні орієнтири цілої нації, яка вистоїть, бо має Шевченків заповіт: «І вражою злою кров'ю / Волю окропіте», бо має Кобзареве: «Обніміться ж, брати мої...», бо нуртує у нас Франковий «дух, що тіло рве до бою...», бо промовляє Лесине «о, не журися за тіло...», бо «Любов рие окопи, і живе в них, / і гризе у них лід із розрізаної пляшки, / коли хоче пити у мінус двадцять. / Любов виходить на бойові чергування, / піднімається на позиції / з